

Robert Dziembowski, Krystyna Szczechowicz

Prawne gwarancje dostępu mediów do procesów sądowych a sprawozdawczość prasowa

Media – Kultura – Komunikacja Społeczna 10/4, 55-67

2014

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Robert Dziembowski
Krystyna Szczechowicz

Prawne gwarancje dostępu mediów do procesów sądowych a sprawozdawczość prasowa

Słowa kluczowe: proces sądowy, prawo prasowe, dziennikarz, kodeks karny, konstytucja
Key words: lawsuit, press law, journalist, penal code, constitution

Wstęp

Zagwarantowanie przejrzystości reguł działania podmiotów reprezentujących państwo w sposób naturalny odnosi się do procesu karnego. Jednym z istotnych aspektów postępowania karnego jest jego jawność, której zakres jest różny w zależności od etapu postępowania.

Jawność rozumiana jest szeroko i może być rozpatrywana z dwóch punktów widzenia: jako publiczność procesu (jawność dla publiczności), czyli tzw. jawność zewnętrzna, oraz jako dostępność strony do informacji o stanie sprawy, czyli jawność wewnętrzna. W tym drugim znaczeniu strona uprawniona jest do dostępu do akt sprawy i otrzymania informacji o podejmowanych przez sąd czynnościach procesowych, tudzież do udziału w czynnościach procesowych¹. Jawność wewnętrzna i jawność zewnętrzna odnoszą się do całego postępowania karnego jednakże na różnych etapach postępowania zachodzi wyraźne zróżnicowanie ich zakresu.

Postępowanie sądowe co do zasady jest jawne, co stanowi gwarancję prawidłowego wymiaru sprawiedliwości i umożliwia społeczną kontrolę działalności sądów. W założeniu ma to sprzyjać zarówno niezawisłości i bezstronności sędziów, jak i kształtowaniu w społeczeństwie poszanowania dla prawa².

Wcześniej ludzie uczestniczyli osobiście w procesach, a głównie w ich zakończeniu, obserwując wykonanie orzeczonej kary. Wraz ze zmianą sposobu funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości zmianie uległ również sposób uczestniczenia publiczności w procesie. Rozprawy przeniesiono z placów do

¹ Por. J. Skorupka, *Prawnomiędzynarodowe i konstytucyjne podstawy jawności procesu karnego*, w: *Jawność procesu karnego*, Warszawa 2012, s. 93; A. Matusiak, *Jawność materiału dowodowego w postępowaniu karnym dla stron i publiczności*, w: *Obywatelskie prawo do informacji*, red. T. Gardocka, Warszawa 2008, s. 345; B. Wójcicka, *Jawność postępowania sądowego w polskim procesie karnym*, Łódź 1989, s. 7.

² T. Grzegorzcyk, *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 779.

sal sądowych, które w najbardziej interesujących sprawach były szczególnie wypełnione obserwatorami. Wraz ze wzrostem tempa życia społeczeństwa sądy opustoszały. Rolę sprawozdawców, szczegółowo informujących o przebiegu rozpraw, przejęli dziennikarze. Dzięki nim rozpowszechnianie informacji stało się bardzo łatwe, niezwykle skuteczne i szybkie³. Obecnie media, zarówno te tradycyjne, jak i elektroniczne, są postrzegane jako główne źródło informacji o świecie. Tym samym nie może budzić zdziwienia fakt, iż na salach rozpraw działają dziennikarze sprawozdawcy.

Tworzenie sprawozdań z toczących się procesów nie jest zadaniem łatwym. Po pierwsze, relacje sądowe mają przekazywać to, co działo się na sali, a nie to, co odczuwał dziennikarz przysłuchujący się przewodowi. Po drugie, rolą sprawozdawcy jest dostarczanie faktów, na podstawie których czytelnik/widz może wyrobić sobie własny pogląd o danej sprawie. Dziennikarz, relacjonując proces, powinien ukryć własną indywidualność. Swoboda twórcza może być okazywana wyłącznie po przewodzie sądowym. Podstawowym błędem jest założenie, że odbiorca nie rozumie sprawy, fundamentalną zasadą zaś poszanowanie czytelnika/widza oraz wiara w jego zdolność krytycznego myślenia⁴.

Sprawozdania sądowe z toczących się procesów budzą ogromne zainteresowanie społeczeństwa. Szczególnie pożądane są relacje ze spraw niosących ze sobą pewien bagaż sensacji czy niezwykłości. Nie budzi wątpliwości, że najwięcej emocji dostarczają procesy karne, chociaż i inne również mogą przyciągnąć dużą uwagę, np. gdy stronami w sporze są osoby powszechnie znane. Zainteresowanie wzbudza bowiem często sam sprawca, rola, jaką pełnił w społeczeństwie⁵.

Sprawozdawczość prasowa wzbudza wiele kontrowersji. Z jednej strony pełni rolę informacyjną wobec społeczeństwa, a z drugiej strony wkracza, często bardzo brutalnie, w osobistą sferę życia jednostki. Dlatego niezbędne wydaje się określenie zasad regulujących kwestię sprawozdawczości sądowej⁶.

Należy zauważyć, że pod pojęciem sprawozdawczości prasowej rozumie się, oprócz relacji z postępowania sądowego w pierwszej instancji lub instancji odwoławczej, także informacje pozyskiwane w ramach dziennikarstwa śledczego oraz postępowania przygotowawczego. To właśnie postępowanie sądowe, będące przedmiotem analizy niniejszej pracy, budzi najwięcej emocji u czytelników⁷.

³ J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, *Prawo mediów*, Warszawa 2005, s. 264–265.

⁴ *Środkowoeuropejskie studia polityczne*, Poznań 2005, s. 65–66.

⁵ J. Sobczak, *Dziennikarz sprawozdawca sądowy. Prawa i obowiązki*, Warszawa 2000, s. 9.

⁶ O. Krajniak, *Sprawozdanie prasowe ze sprawy karnej*, Toruń 2004, s. 8.

⁷ Tamże, s. 13.

Jawność procesu karnego i dostęp mediów

Społeczeństwo ma prawo do informacji o działaniu organów państwa, w tym sądów. Zasadniczą ustawą, która określa tryb dostępu do informacji publicznych, jest ustawa z dnia 6 września 2001 roku o dostępie do informacji publicznej⁸. Pamiętać jednak należy, że prawo to nie może służyć zaspokojeniu niezdrowej ciekawości co do drastycznych niekiedy aspektów przestępstwa związanych z życiem prywatnym ofiary przestępstwa ani prowadzić do ponownej jej wiktyimizacji. Dostęp do informacji nie ma jednak charakteru bezwzględnego, a jego granice wyznaczone są m.in. przez konieczność respektowania praw i wolności innych podmiotów, w tym przez konstytucyjnie gwarantowane prawo do ochrony życia prywatnego (art. 31 ust. 3, art. 61 ust. 3).

Zagwarantowanie przejrzystości reguł działania podmiotów reprezentujących państwo w sposób naturalny odnosi się do procesu karnego. Jak już wspomniano, jawność wewnętrzna i jawność zewnętrzna odnoszą się do całego postępowania karnego, jednakże na różnych etapach postępowania zachodzi wyraźne zróżnicowanie ich zakresu.

Postępowanie przygotowawcze, czyli wstępna faza procesu karnego obejmująca śledztwo i dochodzenie, w odróżnieniu od postępowania sądowego jest niejawne. Wynika to z zasady wyrażonej w art. 241 § k.k., który przewiduje odpowiedzialność karną za publiczne rozpowszechnianie bez zezwolenia wiadomości z postępowania przygotowawczego przed ujawnieniem ich w postępowaniu sądowym⁹.

Jawność zewnętrzna jako zasada procesu karnego dotyczy przede wszystkim postępowania przed sądem, a w szczególności rozprawy. W myśl art. 355 k.p.k. rozprawa odbywa się jawnie, a ograniczenia jawności określa ustawa. Zasada ta ma swoje źródło w Konstytucji w niej także znajdują się generalne przesłanki wyłączenia jawności¹⁰.

Z art. 45 ust. 1 Konstytucji wynika, że każdy ma prawo do jawnego rozpatrzenia sprawy przez sąd. Natomiast ust. 2 powołanej normy statuuje regułę publicznego ogłaszania wyroków oraz określa wyjątki od jawnego rozpoznania sprawy. Wyłączenie jawności rozprawy może nastąpić ze względu na moralność, bezpieczeństwo państwa i porządek publiczny oraz z uwagi na ochronę życia prywatnego stron lub inny ważny interes prywatny. W tym miejscu należy zwrócić uwagę na fakt, iż Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności¹¹ jako podstawy wyłączenia w całości lub w części jawności wskazuje: względy obyczajowe, porządek publiczny

⁸Dz. U. 2001, nr 112, poz. 1198 z późn. zm.

⁹D. Dolling, K. H. Gossel, S. Waltoś, *Relacje o przestępstwach i procesach karnych w prasie codziennej w Niemczech i w Polsce*, Kraków 1997, s. 29.

¹⁰Zob. K. Nowicki, *Jawność zewnętrzna postępowania sądowego*, [w:] *Jawność procesu karnego*, red. J. Skorupka, Warszawa 2012, s. 316–317.

¹¹Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 roku, ratyfikowana przez Polskę dnia 7 kwietnia 1993 roku (Dz. U. 1993, nr 61, poz. 285).

lub bezpieczeństwo państwowe w społeczeństwie demokratycznym, dobro małoletnich lub ochronę życia prywatnego stron albo też w okolicznościach szczególnych, w granicach uznanych przez sąd za bezwzględnie konieczne, szkodę dla interesów wymiaru sprawiedliwości (art. 6 ust. 1 EKPC). Podobnie w art. 14 ust. 1 Międzynarodowego Paktu Praw Obywatelskich i Politycznych¹² wskazano klauzule ogólne mogące stanowić podstawę wyłączenia jawności rozprawy, tj. moralność, bezpieczeństwo państwa, porządek publiczny, interes prywatny oraz szkoda dla wymiaru sprawiedliwości.

Powyższe unormowania świadczą o tym, że należy pamiętać także o negatywnych następstwach zasady jawności rozprawy sądowej związanej z dostępem publiczności do toczących się spraw karnych. Jawność postępowania karnego może godzić w szereg praw uczestników procesu, np. w sferę życia prywatnego czy wręcz intymnego (świadka bądź pokrzywdzonego). Jawność zewnętrzna postępowania może także wiązać się z zagrożeniem porządku publicznego lub nawet bezpieczeństwa państwa. Niezbędne w takich wypadkach jest wprowadzenie ograniczeń, a przewiduje je zarówno Konstytucja, jak i wskazane Konwencje.

Odnosząc się do zasady jawności rozprawy, nie można zapominać o możliwości udziału mediów w procesie karnym i relacjonowania przez nich przebiegu postępowania karnego. W wypadku dopuszczenia mediów do procesu karnego, w konsekwencji zostaje on otwarty dla opinii publicznej. Warto zatem zwrócić uwagę na procesy związane bezpośrednio z odbiorem treści i wiążące się z nimi interakcje wśród odbiorców¹³, a także na powtarzalność informacji¹⁴. Istotna jest także powszechność dostępu do mass mediów. Jak określa to Marshall McLuhan, człowiek żyje w świecie zdominowanym przez środki masowego przekazu, stając się tym samym mieszkańcem jednej wielkiej globalnej wioski¹⁵. Powyższe świadczy o realizowaniu zasadniczego założenia związanego z wartością jawności, jaką jest otwartość postępowania karnego dla społeczeństwa.

W myśl art. 357 § 1 k.p.k. sąd może zezwolić przedstawicielom radia, telewizji, filmu i prasy na dokonywanie za pomocą aparatury utrważeń obrazu i dźwięku z przebiegu rozprawy, gdy uzasadniony interes społeczny za tym

¹² Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 roku, ratyfikowany przez Polskę 3 marca 1977 roku (Dz. U. 1977, nr 38, poz. 167).

¹³ J. Izdebska, *Rodzina. Dziecko. Telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji*, Białystok 1996, s. 14–15; D. Maszczyk, *Młodzież a szkoła równoległa. Z badań nad wpływem środków masowego przekazu na wiedzę młodzieży o świecie współczesnym*, Katowice 1983; zob. S. Dylak, *Media a edukacja*, Poznań 1998; R.J. Harris, *A Cognitive Psychology of Mass Communication*, London 1994; K. Jakubowicz, B. Puszczewicz, *Człowiek a telewizja*, Warszawa 1990; M. Braun-Gałkowska, *Zabawa w zabijanie*, Lublin 2002.

¹⁴ Szerzej na temat problematyki związanej z psychologicznymi efektami powstającymi w wyniku wielokrotnego powtarzania informacji i jej roli w procesie kształtowania postaw ludzkich, opinii i przekonań zob. P. Francuz, *Powtarzanie informacji w środkach masowego komunikowania: przegląd badań psychologicznych*, w: *Psychologiczne aspekty odbioru telewizji*, red. P. Francuz, Lublin 1999, s. 79–97.

¹⁵ M. McLuhan, *Understanding Media*, New York 1970.

przemawia, dokonywanie tych czynności nie będzie utrudniać prowadzenia rozprawy, a ważny interes uczestnika postępowania temu się nie sprzeciwia. Podstawowym zatem warunkiem zezwolenia przedstawicielom mass mediów na dokonywanie utrwalania przebiegu rozprawy jest istnienie interesu społecznego, który uzasadniałby takie dopuszczenie. Z reguły związane to będzie z zainteresowaniem społecznym daną sprawą z uwagi na charakter czynu lub osobę oskarżonego. Czasami to same media będą poprzez relacjonowanie danej sprawy budzić nią zainteresowanie społeczne.

Z potrzebą ochrony ważnego interesu uczestnika postępowania, który będzie przemawiał przeciw zezwoleniu na utrwalanie przebiegu rozprawy, będziemy mieli do czynienia, gdy rozpowszechnienie informacji w takiej formie może pociągnąć za sobą zagrożenie dla prawem chronionych dóbr tych osób. Może się to wiązać z drastycznymi okolicznościami przestępstwa czy narażeniem na hańbę uczestnika postępowania.

Przy rozważaniu zaś kwestii, czy czynności utrwalające nie utrudnią prowadzenia rozprawy, należy to odnieść nie tyle do naturalnych trudności związanych z wprowadzeniem na salę aparatury utrwalającej obraz i dźwięk, ile do tego, czy jej obecność nie będzie niekorzystnie (np. krępująco) oddziaływać na uczestników. Niewątpliwie jednak uznać należy, że udział mediów w rozprawie i jej utrwalanie prowadzą do kontrolowania przebiegu procesu i decyzji organu wymiaru sprawiedliwości.

Istotny z punktu widzenia dziennikarzy jest także dostęp do akt karnych. Zasady dostępu do akt sprawy zostały określone w art. 156 k.p.k. Za zgodą prezesa sądu akta te mogą być udostępnione również innym osobom (art. 156 § 1 k.p.k.). Prezes sądu może w razie uzasadnionej potrzeby zarządzić także wydanie odpłatnie uwierzytelnionych odpisów z akt sprawy (art. 156 § 3 k.p.k.).

Warto się zastanowić, jak art. 156 k.p.k. współgra z normami ustawy z 6 września 2001 r. o dostępie do informacji publicznej i jak należy traktować akta spraw karnych. Niektórzy przedstawiciele doktryny twierdzą, że osoby trzecie mają dostęp do akt sądowych na zasadach ustawy o dostępie do informacji publicznej, a strony według reguł określonych w art. 156 k.p.k.¹⁶ Słusznie jednak Tomasz Grzegorzczak zwraca uwagę, że przyjęcie takiego poglądu oznaczałoby, że osoby trzecie są faktycznie w sytuacji bardziej uprzywilejowanej niż same strony. „Gdyby art. 156 odnosił się jedynie do stron, to można byłoby przyjąć, że co do innych osób działają przepisy wskazanej ustawy. Tak jednak nie jest; w § 1 zd. II oraz w § 5 zd. II art. 156 wyraźnie wskazuje się na możliwość udostępnienia akt innym osobom, innym niż strony i ich reprezentanci w danym postępowaniu. Kodeks nie określa jednak kryteriów dla wydawania decyzji o dostępie do akt, wskazując jedynie podmioty uprawnione do decydowania w tej materii. W tym znaczeniu k.p.k. można uznać za inną

¹⁶ Zob. M. Jaśkowska, *Dostęp do informacji publicznych w świetle orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego*, Toruń 2002, s. 50.

ustawę regulującą tryb dostępu do informacji publicznej, w rozumieniu art. 1 ust. 2 ustawy z 2001 r.”¹⁷.

W art. 1 ust. 2 ustawy o dostępie do informacji publicznej ustawodawca przyjął, że przepisy tej ustawy nie naruszają przepisów innych ustaw określających odmienne zasady i tryb dostępu do informacji będących informacjami publicznymi. Należy zatem przyjąć, że art. 156 k.p.k. reguluje dostęp do akt spraw karnych tak dla stron, jak innych osób aż do chwili ich prawomocnego zakończenia. Pogląd ten prezentowany jest również w orzecznictwie sądów administracyjnych, które uznają, że do spraw w toku mają zastosowanie uregulowania przyjęte w art. 156 k.p.k., zaś do akt spraw zakończonych znajduje zastosowanie ustawa o dostępie do informacji publicznej¹⁸.

Pojęcie sprawozdania prasowego

Informacje z procesów sądowych cieszą się niesłabnącym zainteresowaniem w środkach masowego przekazu. Mają one często charakter sensacyjny, a ich celem jest wstrząśnięcie odbiorcą. Jednakże warto zauważyć, iż relacje z procesów sądowych mogą pełnić bardzo ważną rolę w budowaniu świadomości i odpowiedzialności prawnej społeczeństwa.

Rozwój nowych mediów, przede wszystkim Internetu i prasy internetowej, zwalnia poniekąd czytelników z obowiązku osobistego uczestnictwa w interesujących rozprawach sądowych. Nie oznacza to jednak, że zainteresowanie nimi zmalało. Przeciwnie, mając na uwadze tempo dzisiejszego świata, dziennikarze zaspokajają społeczną ciekawość, przyjmując rolę sprawozdawców spraw sądowych.

Zdefiniowanie pojęcia „prasowe sprawozdanie sądowe” wymaga w pierwszej kolejności określenia, czym jest samo sprawozdanie. Sprawozdanie to prezentowanie zakończonych wyjątkowych wydarzeń w sposób dynamiczny, zgodnie z ich chronologią, często z przytoczeniem wypowiedzi uczestników czy streszczeniem wystąpień publicznych. Co istotne, nie charakteryzuje się w nim osób biorących udział w danym wydarzeniu, ograniczając się wyłącznie do podania danych osobowych, funkcji, tytułów oraz zajmowanych stanowisk. Samo sprawozdanie powinno być podpisane imieniem i nazwiskiem dziennikarza lub jego pseudonimem. Autor sprawozdania musi wywołać u odbiorcy wrażenie, iż był obecny przy opisywanym zdarzeniu¹⁹.

¹⁷ T. Grzegorzczak, dz. cyt., s. 364–365.

¹⁸ Zob. wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 19 grudnia 2008 roku (sygn. II SAB/Kr 64/07, LEX nr 529890) oraz wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 7 marca 2003 roku (sygn. II SA 3572/02, LEX nr 144641).

¹⁹ *Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, Kraków 2006, s. 201; por. K. Wolny-Zmorzyski, A. Kaliszewski, W. Furman, *Gatunki dziennikarskie. Teoria. Praktyka. Język*, Warszawa 2009, s. 44.

Sprawozdania z procesów sądowych zamieszczane w prasie określane są jako sprawozdawczość sądowa (prasowa)²⁰. Sprawozdawcą sądowym zasadniczo powinna być osoba legitymująca się wykształceniem prawniczym, posiadająca odpowiedni warsztat i przygotowanie dziennikarskie. Niestety, w mniejszych miejscowościach oraz w dziennikach czy czasopismach posiadających nieliczny zespół dziennikarski sprawozdawczością sądową zajmują się często osoby nieposiadające wykształcenia prawniczego, co łatwo może doprowadzić do różnych omyłek i błędów (jak np. „świadek wyjaśnia”, „oskarżony zeznaje” czy „w postanowieniu sąd skazał oskarżonego na karę”). Dziennikarz sprawozdawca zobowiązany jest do staranności i rzetelności, powinien zatem posiadać elementarną wiedzę prawniczą bądź skonsultować przygotowywany tekst z osobą posiadającą wymaganą wiedzę²¹. Przeglądając różne tytuły prasowe, można jednakże spotkać się z przypadkami, iż dziennikarz relacjonujący postępowanie sądowe nie rozróżnia podstawowych pojęć. Skutkiem takiego stanu rzeczy jest brak faktycznego odzwierciedlenia przebiegu sprawy.

Warto zauważyć, że pojęcie sprawozdawczości prasowej obejmuje sprawozdania z każdego stadium postępowania oraz ze wszystkich instancji sądowych. Sprawozdanie prasowe to również pozyskiwanie informacji w ramach dziennikarstwa śledczego²².

Według *Popularnej encyklopedii mediów* dziennikarstwo śledcze charakteryzuje się głębszym poziomem gromadzenia informacji, podejmuje próby odkrycia wydarzeń znajdujących się poza kontrolą mediów czy opinii publicznej. Wymaga zatem wszechstronnych i dogłębnych poszukiwań oraz rzetelnego potwierdzania zebranych informacji²³. Celem dziennikarstwa śledczego jest wykrywanie i upublicznianie przestępstw, w szczególności zbrodni, czynów popełnianych przez osoby pełniące funkcje publiczne i przestępstw związanych z bezpieczeństwem ekonomicznym i państwowym RP²⁴.

Należy zgodzić się z Olgą Krajniak, że sprawozdanie z postępowania przed sądem nie może być wyłącznie prostym stenogramem, rejestracją kilku najważniejszych momentów z rozprawy czy wyliczeniem orzeczonych przez sąd kar. Ma ono uszczegóławiać informacje płynące z sali rozpraw, nie zatracając przy tym płynności, tworząc jednolitą całość. Sprawozdanie sądowe poprzez zrelacjonowanie zachowania określonych podmiotów na sali rozpraw ma odbiorcy umożliwić wyrobienie własnej opinii o sprawie. Dziennikarz sprawozdawca ma być wyłącznie wiernym odtwórcą wydarzeń zachodzących w procesie, bez niepotrzebnej interpretacji czy komentarza mogącego narzucić czytelnikom (słuchaczom, widzom) określony punkt widzenia danej sprawy. Oczywiście, nie chodzi tu o wierne odtworzenie procesu w każdym najdrobniejszym szczególe, ale umiejętne wskazanie najistotniejszych jego momentów. Dziennikarz

²⁰ J. Sobczak, *Prawo prasowe. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2000, s. 396.

²¹ J. Sobczak, *Dziennikarz sprawozdawca sądowy...*, s. 20–23.

²² O. Krajniak, dz. cyt., s. 13.

²³ *Popularna encyklopedia mediów*, red. J. Skrzypczak, Poznań 1999, s. 114.

²⁴ J. Sieńczyło-Chlabicz, *Prawo mediów*, Warszawa 2013, s. 188; zob. D. Spark, *Dziennikarstwo śledcze. Studium techniki*, Kraków 2007, s. 4–7.

powinien poważnie traktować odbiorcę – materiał musi dostarczyć podstaw do wyrobienia sobie opinii o sprawie i o tym, czy wymiar sprawiedliwości jest skuteczny, właściwie spełnia powierzoną mu rolę²⁵.

Działalność dziennikarzy sprawozdawców sądowych musi być prowadzona z wyczuciem i profesjonalizmem. Niedopuszczalna jest sytuacja, w której praca organów prowadzących postępowanie przygotowawcze niweczona zostaje przez nieumiejętne przekazywanie sprawy. Konsekwencją takich działań może być nawet uniknięcie odpowiedzialności karnej przez sprawców najcięższych przestępstw.

Funkcje sprawozdania prasowego

Dziennikarz sprawozdawca sądowy powinien mieć na uwadze wagę funkcji prasy w społeczeństwie i państwie²⁶. Na pierwszym miejscu należy wskazać informacyjną rolę sprawozdań prasowych²⁷. Prasa bezsprzecznie przyczynia się do umacniania demokracji przez zapewnienie obywatelom możliwie najszerzej wiedzy na temat funkcjonowania państwa, w tym organów postępowania przygotowawczego i sądowego, wzbogacając w ten sposób wiedzę społeczeństwa²⁸. Należy zauważyć, iż poza korzyściami płynącymi z realizacji tej funkcji sprawozdawczość sądowa niesie za sobą również pewne zagrożenia. Często w środkach masowego przekazu występuje wyraźna dysproporcja pomiędzy medialnym a rzeczywistym obrazem przestępczości. Główną przyczyną takiego stanu rzeczy jest opieranie relacji prasowych na informacjach dostarczanych przez upoważnione do tego organy. Warto zwrócić uwagę także na fakt specyficznego doboru opisywanych przez dziennikarzy przestępstw – sprawy, które najbardziej przyciągają uwagę mediów, są najczęściej bardzo drastyczne. Brakuje jednak informacji o ogólnej przestępczości. Oczywiście określony dobór i prezentacja wiadomości z postępowania może wpłynąć na opinię publiczną, nastawiając ją tak na korzyść, jak na niekorzyść osoby podejrzanej czy oskarżonej. Niestety, taki nacisk społeczny nie pozostaje często bez wpływu na osoby władne do podejmowania decyzji w określonej sprawie²⁹.

Istotna funkcja sprawozdania sądowego dotyczy wykonywania społecznej kontroli nad prawidłowością funkcjonowania organów postępowania przygotowawczego oraz wymiaru sprawiedliwości. Stanowi ona realizację określonej w art. 4 ust. 1 Konstytucji RP zasady zwierzchnictwa Narodu, której treścią jest uznanie woli Narodu jako wyłącznego źródła oraz sposobu legitymi-

²⁵ O. Krajniak, dz. cyt., s. 17.

²⁶ Podstawowe funkcje prasy zostały określone w art. 1 ustawy z dnia 26 stycznia 1984 roku – Prawo prasowe (Dz.U. nr 5, poz. 24 ze zm.) – dalej: pr. pras.

²⁷ I. Dobosz, *Prawo i etyka w zawodzie dziennikarza*, Warszawa 2008, s. 40–45.

²⁸ J. Sieńczyło-Chlabicz, dz. cyt., s. 40.

²⁹ O. Krajniak, dz. cyt., s. 22–23.

zowania sprawowania władzy³⁰. Organy stosujące prawo nie są nieomyłne, a informacja docierająca do społeczeństwa za pomocą prasy stanowi instrument kontroli społecznej nad ich działalnością³¹. Prasa odgrywa rolę tzw. psa łańcuchowego (*public watchdog*) – jest obserwatorem, kontrolerem oraz strażnikiem wszelkich spraw sfery publicznej ważnych dla ogółu społeczeństwa³².

Warto również podkreślić wychowawczą i dydaktyczną funkcję sprawozdawczości sądowej, gdyż prawo jest tym skuteczniejsze, im powszechniejsza jest świadomość prawna społeczeństwa. Sprawozdawczość sądowa może zatem przyczynić się do ukształtowania u odbiorców motywacji do przestrzegania norm prawnych poprzez zaznaczenie, iż żadne przestępstwo się nie opłaca, a nieuchronnym skutkiem jego popełnienia jest kara³³.

Wymagania prawne stawiane sprawozdaniom prasowym

Sprawozdania prasowe powinny być obiektywne i zgodne z prawdą. Poszukiwanie, dochodzenie i przedstawianie prawdy jest nie tylko etycznym, ale przede wszystkim prawnym obowiązkiem każdego dziennikarza. Zgodnie z art. 6 ust. 1 pr. pras. media są zobowiązane do prawdziwego przedstawiania omawianych zjawisk. Prawdziwość oznacza informowanie zgodnie z faktami. Art. 12 ust. 1. pkt 1 pr. pras. nakłada na dziennikarza obowiązek sprawdzenia zgodności z prawdą uzyskanych wiadomości lub podania ich źródła. Fakty powinny być obiektywne – tzn. odpowiadające rzeczywistości – oraz ustalone zgodnie z zasadami logicznego myślenia i aktualnym stanem wiedzy. Wykluczone jest przy tym zastąpienie obiektywnej prawdy prawdą subiektywną dziennikarza czy dopuszczenie się wszelkiego rodzaju manipulacji³⁴. Sprawozdanie sądowe musi zatem spełniać wymóg obiektywizmu. Oczywiście postulat ten nie może zostać spełniony w sposób idealny. Prezentowane przez dziennikarza treści zawsze zawierają będą elementy subiektywne. Istotne, aby ich dawka nie wypaczała obiektywnej prawdy o prezentowanym zjawisku³⁵. Zasada powyższa obecna jest również w wielu dziennikarskich kodeksach etycznych. Przykładowo Karta Etyczna Mediów w zasadzie drugiej zobowiązuje dziennikarza do przedstawiania rzeczywistości, tak jak ona naprawdę wygląda, niezależnie od własnych poglądów i rzetelnego relacjonowania różnych punktów widzenia³⁶.

³⁰ *Konstytucja III RP w tezach orzeczniczych Trybunału Konstytucyjnego i wybranych sądów*, red. M. Zubik, Warszawa 2008, s. 43.

³¹ O. Krajniak, dz. cyt., s. 23.

³² J. Sieńczyło-Chlabicz, dz. cyt., s. 41–42.

³³ A. Marek, *Prawo karne*, Warszawa 2011, s. 15–16.

³⁴ I. Dobosz, *Prawo prasowe*, Warszawa 2011, s. 213.

³⁵ E. Ferenc-Szydełko, *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2008, s. 69–70.

³⁶ I. Dobosz, *Prawo i etyka...*, s. 132; zob. również *Etyka dziennikarstwa. Edukacja. Teoria. Praktyka*, red. E. Pawlak-Hejno, J. Pleszczyński, Lublin 2012; J. Pleszczyński, *Etyka dziennikarska*, Warszawa 2007.

Sprawozdawca sądowy, zgodnie z art. 12 ust. 1 pkt 1 pr. pras., powinien zachować szczególną staranność i rzetelność przy zbieraniu i wykorzystywaniu materiałów prasowych. Wypełnienie tego obowiązku nakłada na dziennikarza powinność sprawdzenia zgodności z prawdą uzyskanych informacji. Przez „staranność” należy rozumieć dokładność, pilność, sumiennność, dbałość o szczegóły, a pod pojęciem „rzetelności” – uczciwość, solidność, odpowiedzialność za słowo. Należy jednak zauważyć, iż naruszenie obowiązku kwalifikowanej rzetelności i staranności nie jest zagrożone sankcją, choć ma istotne znaczenie przy ocenie legalności naruszenia dóbr osobistych i związanej z nimi odpowiedzialnością cywilną czy karną³⁷.

Kolejnym obowiązkiem sprawozdawcy sądowego jest nakaz zachowania tajemnicy dziennikarskiej oraz ochrony źródeł informacji. W polskim ustawodawstwie do kwestii tajemnicy dziennikarskiej odnoszą się przepisy Konstytucji RP (art. 49 gwarantuje ochronę tajemnicy komunikowania), prawa prasowego (art. 14, 15, 16 i 49), prawa autorskiego³⁸ (art. 16 i 84), kodeksu postępowania karnego³⁹ (art. 180) i kodeksu karnego⁴⁰ (art. 266)⁴¹.

Tajemnica dziennikarska uregulowana w art. 15 pr. pras. ma charakter tajemnicy zawodowej. Dziennikarz ma obowiązek zachowania w tajemnicy danych umożliwiających identyfikację autora materiału prasowego (oraz wszystkich osób udzielających informacji i zastrzegających nieujawnianie tych danych) oraz wszelkich informacji, których ujawnienie mogłoby naruszać chronione prawem interesy osób trzecich⁴². Tajemnicę zawodową stanowią wszelkie informacje, które zostały uzyskane w związku z wykonywanym zawodem lub pełnioną funkcją⁴³. Do grona osób zobowiązanych do zachowania tejszej tajemnicy zaliczamy nie tylko dziennikarzy, ale także inne osoby zatrudnione w redakcjach, wydawnictwach prasowych i prasowych jednostkach organizacyjnych (na podstawie umowy o pracę, umowy o dzieło oraz umowy zlecenia). Z tego powodu w literaturze przedmiotu mówi się również o tajemnicy redakcyjnej⁴⁴.

Ochrona źródeł informacji przewidziana została w art. 14 pr. pras. Zgodnie z nim dziennikarz nie może publikować i rozpowszechniać utrwalonych zapisów fonicznych czy wizualnych bez zgody swojego informatora. Nie może też odmówić osobie udzielającej informacji autoryzacji dosłownie cytowanej wypowiedzi, jeśli nie była ona uprzednio publikowana. Osoba udzielająca informacji może z ważnych powodów osobistych lub społecznych dokonać zastrzeżenia dotyczącego czasu i zakresu publikacji informacji. Taka wiadomość musi

³⁷ M. Zaremba, *Prawo prasowe. Ujęcie praktyczne*, Warszawa 2007, s. 76–77.

³⁸ Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. 2000, nr 80, poz. 904 ze zm.).

³⁹ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555 ze zm.).

⁴⁰ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks karny (Dz. U. nr 88, poz. 553 ze zm.).

⁴¹ O. Krajniak, dz. cyt., s. 57.

⁴² E. Nowińska, *Tajemnica zawodowa dziennikarzy*, w: *Prawo mediów*, red. J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, Warszawa 2008, s. 272.

⁴³ J. Sobczak, *Dziennikarz sprawozdawca...*, s. 125.

⁴⁴ E. Ferenc-Szydełko, dz. cyt., s. 130.

zawierać dane, których przedterminowe ujawnienie mogłoby narazić ważne interesy społeczne bądź życiowe informatora⁴⁵. Dziennikarzowi nie wolno jednak publikować informacji uzyskanych od osoby, która zastrzegła, iż stanowią one tajemnicę służbową bądź zawodową oraz informacji dotyczących prywatnej sfery życia, chyba że wiążą się one bezpośrednio z działalnością publiczną danej osoby.

Obowiązkiem sprawozdawcy sądowego jest również, zgodnie z art. 13 pr. pras., powstrzymanie się od formułowania opinii co do rozstrzygnięcia w postępowaniu sądowym przed wydaniem orzeczenia przed sądem pierwszej instancji. Powaga wymiaru sprawiedliwości oznacza, iż to sądy stanowią odpowiednie miejsce do rozstrzygania sporów, a przede wszystkim określania winy osób. Prasa nie może przyzwyczajając społeczeństwa, że najlepszym miejscem do osądzania są środki masowego komunikowania. Oczywiście dziennikarz ma prawo do informowania o przestępstwie przed wydaniem wyroku, nie może jednak przesądzać o winie oskarżonego⁴⁶. W art. 13 pr. pras. został ponadto sformułowany zakaz publikacji w prasie danych osobowych i wizerunków osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze lub sądowe oraz świadków, pokrzywdzonych i poszkodowanych (osoby te mogą jednak wyrazić zgodę na ujawnienie danych osobowych czy wizerunku). Jeśli ważny interes społeczny za tym przemawia, właściwy prokurator lub sąd może zezwolić na ujawnienie danych osobowych i wizerunków osób, przeciwko którym toczy się postępowanie przygotowawcze czy sądowe.

Sprawozdanie prasowe z rozprawy sądowej nie powinno naruszać dóbr osobistych. Wymaganie ich ochrony stanowi ograniczenie wolności prasy ze względu na interes prawny uczestników postępowania⁴⁷. Naruszenie przez dziennikarza obowiązku ochrony dóbr osobistych może go narazić na odpowiedzialność cywilną (art. 23 i 24 k.c.⁴⁸), karną za zniesławienie lub zniewagę (art. 212–216 i 226 k.k.), a także na odpowiedzialność zawodową⁴⁹.

Cywilnoprawna ochrona dóbr osobistych, postulowana przez środowiska dziennikarskie, nie jest w stanie zapewnić skutecznej ochrony. Niejednokrotnie w działalności prasowej bardziej opłacalne byłoby naruszenie dobra osobistego określonego podmiotu i zapłacenie za nie nawet wysokiego odszkodowania. Mogłoby to oznaczać, iż nagłośnienie sprawy, mimo naruszania dóbr osobistych w związku ze sprawozdawczością sądową, przynosi zysk finansowy i z uwagi na to dokonywane jest celowo. Nie można zakładać, iż odpowiedzialność cywilna, z uwagi na wysokość odszkodowań w Polsce, byłaby wystarczającym środkiem zapobiegającym takim procederom. Tym samym wydaje się, iż prawnokarne przepisy stanowią skuteczny środek odstraszający przed celowym naruszaniem dóbr związanych ze sprawozdawczością sądową.

⁴⁵ Tamże, s. 120.

⁴⁶ M. Zaremba, dz. cyt., s. 131–132.

⁴⁷ J. Szczehowicz, *Prawo prasowe a ochrona dóbr osobistych osób publicznych w świetle orzecznictwa sądów powszechnych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2009, nr 9, s. 291–308.

⁴⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny (Dz. U. nr 16, poz. 93 ze zm.).

⁴⁹ O. Krajniak, dz. cyt., s. 68.

Bibliografia

- Barta J., Markiewicz R., Matlak A., *Prawo mediów*, Warszawa 2005.
- Braun-Gałkowska M., *Zabawa w zabijanie*, Lublin 2002.
- Dobosz L., *Prawo i etyka w zawodzie dziennikarza*, Warszawa 2008.
- Dobosz L., *Prawo prasowe*, Warszawa 2011.
- Dolling D., Gospel K. H., Waltoś S., *Relacje o przestępstwach i procesach karnych w prasie codziennej w Niemczech i w Polsce*, Kraków 1997.
- Dylak S., *Media a edukacja*, Poznań 1998.
- Etyka dziennikarstwa. Edukacja. Teoria. Praktyka*, red. E. Pawlak-Hejno, J. Pleszczyński, Lublin 2012.
- Ferenc-Szydelko E., *Prawo prasowe. Komentarz*, Warszawa 2008.
- Francuz P., *Powtarzanie informacji w środkach masowego komunikowania: przegląd badań psychologicznych*, w: *Psychologiczne aspekty odbioru telewizji*, red. P. Francuz, Lublin 1999.
- Grzegorzczak T., *Kodeks postępowania karnego oraz ustawa o świadku koronnym. Komentarz*, Warszawa 2008.
- Harris R. J., *A Cognitive Psychology of Mass Communication*, London 1994.
- Izdebska J., *Rodzina. Dziecko. Telewizja. Szanse wychowawcze i zagrożenia telewizji*, Białystok 1996.
- Jakubowicz K., Puszczewicz B., *Człowiek a telewizja*, Warszawa 1990.
- Jaśkowska M., *Dostęp do informacji publicznych w świetle orzecznictwa Naczelnego Sądu Administracyjnego*, Toruń 2002.
- Konstytucja III RP w tezach orzeczniczych Trybunału Konstytucyjnego i wybranych sądów*, red. M. Zubik, Warszawa 2008.
- Krajniak O., *Sprawozdanie prasowe ze sprawy karnej*, Toruń 2004.
- Krajniak O., *Sprawozdanie prasowe ze sprawy karnej*, Toruń 2004.
- Marek A., *Prawo karne*, Warszawa 2011.
- Maszczyk D., *Młodzież a szkoła równoległa. Z badań nad wpływem środków masowego przekazu na wiedzę młodzieży o świecie współczesnym*, Katowice 1983.
- Matusiak A., *Jawność materiału dowodowego w postępowaniu karnym dla stron i publiczności*, w: *Obywatelskie prawo do informacji*, red. T. Gardocka, Warszawa 2008.
- McLuhan M., *Understanding Media*, New York 1970.
- Nowicki K., *Jawność zewnętrzna postępowania sądowego*, w: *Jawność procesu karnego*, red. J. Skorupka, Warszawa 2012.
- Nowińska E., *Tajemnica zawodowa dziennikarzy*, w: *Prawo mediów*, red. J. Barta, R. Markiewicz, A. Matlak, Warszawa 2008.
- Pleszczyński J., *Etyka dziennikarska*, Warszawa 2007.
- Popularna encyklopedia mediów*, red. J. Skrzypczak, Poznań 1999.
- Sieńczyło-Chlabicz J., *Prawo mediów*, Warszawa 2013.
- Skorupka J., *Prawnomiędzynarodowe i konstytucyjne podstawy jawności procesu karnego*, w: *Jawność procesu karnego*, red. W. Jasiński, K. Nowicki, Warszawa 2012,
- Słownik terminologii medialnej*, red. W. Pisarek, Kraków 2006.
- Sobczak J., *Dziennikarz sprawozdawca sądowy. Prawa i obowiązki*, Warszawa 2000.
- Sobczak J., *Prawo prasowe. Podręcznik akademicki*, Warszawa 2000.
- Spark D., *Dziennikarstwo śledcze. Studium techniki*, tłum. M. Bodalska, Kraków 2007.
- Szczechowicz J., *Prawo prasowe a ochrona dóbr osobistych osób publicznych w świetle orzecznictwa sądów powszechnych*, „Studia Prawnoustrojowe” 2009, nr 9.
- Środkowoeuropejskie studia polityczne*, Poznań 2005.
- Wolny-Zmorzyński K., Kaliszewski A., Furman W., *Gatunki dziennikarskie. Teoria. Praktyka. Język*, Warszawa 2009.
- Wójcicka B., *Jawność postępowania sądowego w polskim procesie karnym*, Łódź 1989.
- Zaremba M., *Prawo prasowe. Ujęcie praktyczne*, Warszawa 2007.

Dokumenty prawne

- Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z dnia 4 listopada 1950 roku, ratyfikowana przez Polskę dnia 7 kwietnia 1993 roku (Dz. U. 1993, nr 61, poz. 285).
- Międzynarodowy Pakt Praw Obywatelskich i Politycznych otwarty do podpisu w Nowym Jorku dnia 19 grudnia 1966 roku, ratyfikowany przez Polskę 3 marca 1977 roku (Dz. U. 1977, nr 38, poz. 167).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 roku – Kodeks cywilny (Dz. U. nr 16, poz. 93 ze zm.).
- Ustawa z dnia 26 stycznia 1984 roku – Prawo prasowe (Dz.U. nr 5, poz. 24 ze zm.).
- Ustawa z dnia 4 lutego 1994 roku o prawie autorskim i prawach pokrewnych (Dz. U. 2000, nr 80, poz. 904 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks karny (Dz. U. nr 88, poz. 553 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 roku – Kodeks postępowania karnego (Dz. U. nr 89, poz. 555 ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 września 2001 roku o dostępie do informacji publicznej (Dz. U. nr 112, poz. 1198 z późn. zm.).
- Wyrok Naczelnego Sądu Administracyjnego z dnia 7 marca 2003 r., (sygn. II SA 3572/02, LEX nr 144641).
- Wyrok Wojewódzkiego Sądu Administracyjnego w Krakowie z dnia 19 grudnia 2008 r. (sygn. II SAB/Kr 64/07, LEX nr 529890).

Streszczenie

Autorzy omawiają problematykę jawności procesu karnego na etapie postępowania sądowego w aspekcie sprawozdawczości sądowej. Pojawienie się dziennikarzy na procesie karnym i relacjonowanie przez nich w mediach jego przebiegu prowadzi do udostępnienia postępowania ogółowi społeczeństwa. Z jednej strony umożliwia to społeczną kontrolę działalności sądów, z drugiej może prowadzić do ujawnienia aspektów przestępstwa związanych z życiem prywatnym ofiary, a nawet skutkować jej ponowną wiktymizacją. Autorzy starają się określić, jakimi cechami powinien się charakteryzować dziennikarz piszący relacje z procesów i jakich zasad winien przestrzegać. W pracy zarysowano również model prawidłowej budowy sprawozdania sądowego.

Summary

**Legal guarantees of media access to legal proceedings
vs. press reporting**

The authors discuss the issue of transparency in the criminal process at the stage of judicial proceedings in the context of judicial reporting. The emergence of journalists in a criminal trial and its coverage leads to release of conduct for the general public. On the one hand, the above makes social control of the activities of the courts possible, but it may lead to the disclosure of crime-related aspects of the private life of victims of crime and even lead to the re-victimization. The authors try to determine which qualities should be represented by a journalist writing reports on legal proceedings and what principles should be observed. The paper outlines a model for the proper construction of a court report.